

In de rubriek **Pedagogisch Nieuws** bespreekt steeds een andere medewerker van het **Amsterdams Centrum voor Kinderstudies (ACK)** belangrijke en actuele ontwikkelingen in het gezin, op school, of in de instelling. Ditmaal een bijdrage van **Paula Sterkenburg** en **Carlo Schuengel**, afdeling Orthopedagogiek, Vrije Universiteit Amsterdam en lid van het Amsterdams Centrum voor Kinderstudies.

P E D A G O G I S C H N I E U W S

Psychotherapie voor kinderen met ernstige visuele en verstandelijke beperkingen

Paula Sterkenburg en Carlo Schuengel

Sommige kinderen met ernstige beperkingen groeien op met zoveel wisselende opvoeders, communicatieve beperkingen, en soms inadequate zorg, dat ze geen gelegenheid krijgen om gehechtheidsrelaties te ontwikkelen. Deze kinderen worden naarmate ze ouder worden steeds moeilijker te bereiken. In hun sociale isolement doet de goed- of afkeuring van hun opvoeders en verzorgers hen nog maar weinig, waardoor hun gedrag niet meer goed bij te sturen is. Hun isolement en achterstand wordt daardoor alleen nog maar vergroot. In het onderzoek van Paula Sterkenburg (orthopedagogiek VU en afdeling psychotherapie Bartiméus¹) stond de vraag centraal of psychotherapie een wending teweeg kon brengen in de ontwikkeling van deze kinderen, door een combinatie van het aangaan van een gehechtheidsrelatie en het toepassen van gedragstherapie. Dat kinderen geen gehechtheidsrelaties kunnen ontwikkelen, is uitzonderlijk en lijkt voorbehouden aan kinderen die van jongs af aan opgroeien in tehuizen met wisselende verzorgers. Ernstige verstandelijke en meervoudige beperkingen kunnen het extra moeilijk maken om op een goede manier contact te maken, zelfs wanneer verzorgers goed zijn opgeleid en beperkt in aantal. Visuele beperkingen maken het met name lastig voor kinderen om hun verzorgers te herken-

nen, waardoor zij nog minder continuïteit ervaren. Het niet hebben van of niet kunnen aangaan van een gehechtheidsrelatie heeft tot gevolg dat een kind zeer geïsoleerd leeft en zich eenzaam en gestressed voelt. Stress neemt steeds toe, omdat het kind niet met de problemen van alledag bij een gehechtheidsfiguur terecht kan. Agressie naar anderen of zichzelf kan een uitlaatklep of afleiding worden bij spanning, verdriet, stress of verveling. Langzaam maar zeker kan de ernst van het probleemgedrag excessieve vormen aannemen en moet zo'n kind tegen zichzelf worden beschermd door, in de meest ernstige situaties, vrijheidsbeperkende maatregelen. Nog minder contact met de buitenwereld is het gevolg, en het kind raakt steeds verder in een negatieve spiraal. Is de negatieve spiraal te doorbreken door een gehechtheidsrelatie op te bouwen en op basis daarvan het gedrag en het contact met de dagelijkse verzorgers te verbeteren? Dat is onderzocht bij kinderen met een visuele én ernstig verstandelijke beperking (geen autisme) tot achttien jaar met een ontwikkelingsleeftijd ouder dan tien maanden. Kinderen kwamen in aanmerking bij wie de gedragsproblemen uitzichtloos waren, en bij wie sprake was van een geschiedenis van verstoorde gehechtheid. De Integratieve Therapie

voor Gehechtheid en Gedrag (ITGG) start met het opbouwen van een gehechtheidsrelatie tussen kind en een speciaal daarvoor opgeleide psychotherapeut. Of dit lukte, werd onderzocht door video-opnamen te maken van gehechtheidsgedrag en door tijdens de therapie stress te meten aan de hand van hartslag en een stresshormoon (cortisol). Vergeleken met een controletherapeut, die bij dezelfde kinderen alleen positief aanwezig was, lieten de kinderen bij de psychotherapeut een toename zien van gehechtheidsgedrag. Ook waren de kinderen minder gestressed bij de psychotherapeut dan bij de controletherapeut tijdens de fase waarin beide therapeuten probeerden om het probleemgedrag bij te sturen. Cortisolniveaus leken een meer normaal verloop te krijgen bij de kinderen. Het probleemgedrag nam al sterk af tijdens de fase waarin de gehechtheidsrelatie werd opgebouwd. Nieuw gedrag, waarmee kinderen beter konden aangeven wat ze wilden, bleek effectiever te kunnen worden aangeleerd door de psychotherapeut dan door de controletherapeut. Dit is een belangrijke bevinding, waarmee gedragstherapie mogelijk meer effectief gemaakt kan worden. De derde fase van de ITGG is gericht op het stimuleren van het aangaan van relaties met de dagelijkse opvoeders.

Observaties van het gedrag van de kinderen tijdens de dagelijkse opvoeding toonden aan dat zij steeds minder gedragsproblemen lieten zien in de woning, het dagverblijf of op school. School? Ja, één van de kinderen kon zijn stress zoveel beter reguleren dat hij op een zmlk-school kon worden geplaatst en zich daar ook cognitief verder kon ontplooiën. Door de betere stressregulatie bij de gehechtheidstherapeut konden de kinderen meer gewenst gedrag aanleren en was na afronding van de behandeling sprake van significant minder gedragsproblemen. Ook waren de kinderen beter in staat om relaties met anderen aan te gaan. Om aan ouders en begeleiders te laten zien hoe de ITGG verloopt is een dvd gemaakt (te bestellen via www.bartimeus.nl). Daarnaast kunnen orthopedagogen/psychologen die zich willen scholen in ITGG inschrijven voor een cursus bij het RINO te Utrecht. De Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland kende Paula Sterkenburg de 1e VGN Gehandicaptenzorgprijs toe voor de manier waarop zij een brug heeft weten te slaan tussen onderzoek en praktijk.

NOOT

1. Bartiméus zet zich in om de kwaliteit van leven van mensen die slechtziend of blind zijn te verbeteren met persoonlijk advies, ondersteuning en kennisoverdracht.